

Epistemologia sankhji: spostrzeżenie i wnioskowanie w klasycznej i poklasycznej sankhji

Sankhja to ważny i stary indyjski system filozoficzny. Jedną z jego integralnych części jest epistemologia. W indyjskich systemach filozoficznych epistemologię lub jej zasadniczą część stanowi teoria źródeł prawdziwej wiedzy (*pramāṇa*). Sankhja przyjmuje trzy źródła prawdziwej wiedzy: spostrzeżenie (*dṛṣṭa*, *pratyakṣa*), wnioskowanie (*anumāna*) oraz wiarygodne świadectwo słowne (*āpta-vacana*, *śabda*).

Celem tego badania jest rekonstrukcja poglądu sankhji na spostrzeżenie i wnioskowanie. Oto moja główna teza: *sankhja wniosła cenny wkład w indyjską refleksję filozoficzną nad źródłami prawdziwej wiedzy, który należy wziąć pod uwagę, jeśli chcemy tę refleksję dogłębnie zrozumieć.*

Sankhja rozważa wiele ważnych kwestii teorii spostrzeżenia i wnioskowania: definiuje spostrzeżenie i wnioskowanie, próbuje wyjaśnić mechanizm kontaktu zmysłów z ich przedmiotami, a także funkcjonowanie narządów (władz) poznawczych podczas spostrzeżenia i innych procesów psychicznych, wyróżnia kilka typów spostrzeżenia (spostrzeżenie zewnętrzne, tzn. spostrzeżenie za pośrednictwem zewnętrznych zmysłów, jogiczne spostrzeżenie, a także spostrzeżenie wewnętrznych stanów) oraz dwa etapy spostrzeżenia, poddaje krytyce różne koncepcje błędu spostrzeżeniowego i proponuje koncepcję własną, omawia czony wnioskowania, proponuje kilka klasyfikacji wnioskowań, rozważa podstawy logicznej relacji nierozłącznego współwystępowania, na której opiera się wnioskowanie, krytykuje koncepcję zakresu obowiązywania źródeł prawdziwej wiedzy swoich oponentów i przedstawia własną koncepcję, argumentuje – polemizując z buddystą – przeciwko identyczności źródła prawdziwej wiedzy i rezultatu poznawczego uzyskanego za jego pomocą.

W tym studium dokonam rekonstrukcji epistemologii trzech swoistych form sankhji: 1) klasycznej sankhji, przedstawionej w *Sankhja-karice* (*Sāṃkhya-kārikā*; ok. 350–450 r.) Iśwarakryśny (Iśvarakṛṣṇa) i ośmiu komentarzach do niej: komentarzu, który zachował się w chińskim przekładzie Paramarthy (Paramārtha; ułożony ok. 500 r., przetłumaczony na chiński między 557 a 569 r.), *Sankhja-wrytti* (*Sāṃkhya-vṛtti*; ok. VI w.), *Sankhja-saptati-wrytti* (*Sāṃkhya-saptati-vṛtti*; ok. VI w.), *Sankhja-karika-bhaszji* (*Sāṃkhya-kārikā-bhāṣya*; ok. VI w.), *Jukti-dipice* (*Yukti-dīpikā*; ok. VII w.), *Džaja-mangali* (*Jaya-maṅgalā*; ok. 700 r. lub później), *Mathara-wrytti* (*Māṭhara-vṛtti*; ok. 800 r. lub później) autorstwa Mathary (Māṭhara), *Tattwa-kaumudi* (*Tattva-kaumudī*; ok. 841 r. lub ok. 976 r.) Wacaspatego Miśry (Vācaspati Mīśra); 2) poklasycznej sankhji *Tattwa-samasy* (*Tattva-samāsa*; ok. XIV w.) i jej najwcześniejszego i najważniejszego komentarza *Krama-dipiki* (*Krama-dīpikā*; ok. XIV w.); 3) poklasycznej sankhji *Sankhja-sutr* (*Sāṃkhya-sūtra*; ok. XV w.) i *Sankhja-sutra-wrytti* (*Sāṃkhya-sūtra-vṛtti*; ok. XV w.) Aniruddhy, najwcześniejszego i najbardziej znaczącego komentarza do nich.

Skupiam się na dwóch pierwszych źródłach prawdziwej wiedzy – spostrzeżeniu i wnioskowaniu. Pogląd sankhji na trzecie źródło prawdziwej wiedzy – wiarygodne świadectwo słowne – zrekonstruowałam w swojej książce *Filozofia słowa klasycznej i poklasycznej sankhji* (Warszawa 2018, 366 stron).

Planowane badanie będzie pierwszym systematycznym i kompleksowym studium teorii spostrzeżenia i wnioskowania sankhji, uwzględniającym wszystkie zachowane teksty sankhji od *Sankhja-kariki* do *Sankhja-sutra-wrytti*. Studium będzie oparte na sanskryckich tekstach źródłowych, w tym tekstach do tej pory nieprzetłumaczonych i mało zbadanych. Cztery z ośmiu komentarzy klasycznej sankhji – *Sankhja-wrytti*, *Sankhja-saptati-wrytti*, *Džaja-mangala* i *Mathara-wrytti* – nie zostały przetłumaczone na żaden z języków europejskich.

Badanie należy do dziedziny historii filozofii. Opiera się na *immanentnej analizie* tekstów źródłowych, a także na umieszczeniu ich we *właściwym kontekście historycznym*. Rekonstruując teorie spostrzeżenia i wnioskowania sankhji, skupię się na pytaniach: jak filozofowie sankhji rozumieli te źródła prawdziwej wiedzy? jakie są osobliwości ich teorii spostrzeżenia i wnioskowania? czy te teorie są spójne, oryginalne i zgodne z głównymi założeniami systemu sankhji? jak ewoluowały te teorie? jaki wpływ miały na rozwój refleksji epistemologicznej w filozofii indyjskiej?

To studium, ukazujące wkład sankhji w indyjską refleksję filozoficzną nad spostrzeżeniem i wnioskowaniem, wypełnia lukę w badaniach nad: 1) sankhją, 2) indyjską epistemologią, 3) epistemologią pojmowaną jako wspólny dorobek ludzkości. Jego wyniki mogą służyć:

- rozumieniu całości systemu filozoficznego sankhji, którego integralną i ważną częścią jest epistemologia;
- rozumieniu indyjskiej epistemologii. Indyjskie szkoły filozoficzne kształtowały się w polemikach i jako odpowiedź oponentom, a także ulegały wzajemnym wpływom. Aby zrozumieć indyjską epistemologię, należy brać pod uwagę również głos sankhji w tych polemikach, a także jej wkład w indyjską refleksję nad źródłami prawdziwej wiedzy;
- wpisaniu idei i rozwiązań indyjskich w kontekst epistemologii pojmowanej jako dorobek całej ludzkości, a więc wzbogaceniu jej problematyki, odsłonięciu nowych aspektów rozważanych problemów i spojrzeniu na nie z innej perspektywy.

Wyniki badania zamierzam opublikować w postaci monografii (w języku angielskim), która ukaże się w renomowanym wydawnictwie.